وارلیق
VARLIQ
Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2025: 42(4), ss. 35-38
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

آذربایجان میلّی حرکتینده دوکتور جواد هیئت‌ین یئری

کاظم عباسی

انسانین توپلومسال وارلیق اولدوغو سؤیلنیر. انسان توپلولوقلاری، باشقا جانلیلارلا مقایسه‌ده و اونلارین ترسینه، دگیشیم اؤزللیگینه صاحیبدیر. توپلولوقلار کیچیک زامان دیلیملرینده اینجه‌لندیکده عینی یاشام بیچیملری‌نین تکرارلانماسینی گؤز اؤنونه قویارلار، آنجاق اوزون زامان سوره‌جینده باخیلدیغینیدا اوغرادیقلاری دگیشیملر گؤز اؤنونده آت چاپدیرار. زاماندا ایره‌لیله‌دیکجه، اؤزللیکله سون یوزایللیکلردن گونوموزه کیمی، توپلولوقلارین دگیشیم پروسه‌لری داها سرعتله باش وئرمکده‌دیر. بو گرچگین بیر چوخ نه‌دنلری‌نین آراسیندا اؤنملی یئری اولان نه‌دنلردن بیری ده «اجتماعی حرکت»لر (Social Movements) آدی آلتیندا تانینماقدادیر. دونیا اؤز دگیشمه‌سینی، قابیق‌قویماسینی و یئنیلنمه‌سینی، بیر آز دا، اجتماعی حرکتلره بورجلودور.

اجتماعی حرکتلر؛ آماجلاری، استراتژیلری، بؤیوکلوکلری، یاشلاری و بلکه ده بیر چوخ باشقا فاکتورلاری باخیمیندان کاتئقوریزه ائدیله‌بیلرلر. بونا رغماً، اجتماعی حرکتلر بلیرلی‌لیک باخیمیندان چنلی آتموسفرده یئر آلیرلار؛ نه بللی قورومالار قدر تانینمیش و بیچیملنمیشدیرلر، نه ده بیچیمسیز انسان ییغیناغی‌دیرلار. اجتماعی حرکتلر بیر چوخ قورومون، درنگین، ... و حتی

تک باشینا اولان انسانلارین عینی آماج اوغروندا یئریمکلری‌نین سونوجودور. آنجاق بیر انسان، تک باشینا، بو کیمی توپلومسال گرچگه ائتکی بوراخابیلمک پوتانسیئلینه مالیک اولورسا او انسانین حیرتلندیریجی بؤیوکلوگونده سؤز یئری قالماز! یئر اوزونده بئله انسانلار اولوبلارمی؟

ایران تورکلرینی ان چوخ ایلگیلندیرن اجتماعی حرکتلردن بیری «آذربایجان میلّی حرکتی»دیر و اونون ایچریسینده، سؤزو گئدن بؤیوکلوگون چلنگینی باشیندا داشییانلارین ان اؤنده گلنلریندن بیری ده دوکتور جواد هیئت‌دیر. جواد هیئت‌ین میلّی حرکت ایچریسینده‌کی چالیشمالاری‌نین ان بؤیوک پایی «وارلیق درگیسی» آدی آلتیندا یارانان قورومون چالیشمالاریندا حیاتا کئچیریلیبدیر. حتی اونون یازدیغی مستقل کیتابلارین بیر چوخو، همین درگی‌نین ضمیمه‌سی اولاراق، گؤزو یولدا اولان اوخوجولاری‌نین الینه چاتمیشدیر.

دوکتور هیئت‌ین چالیشمالاریندا وارلیق درگیسی‌نین قوروجولوغو و حیاتی‌نین سونونا کیمی بو درگینی یایینلاماسی آذربایجان میلّی حرکتی ایچریسینده ان تأثیرلی ایشلردن سایبلر. بو درگینی وصف ائدن ان یایقین سؤزلردن بیری ده اونون بیر مکتب اولدوغونا توخونان سؤزدور. «وارلیق بیر مکتبدیر» و «وارلیق بیر مکتب ایدی» نه دئمکدیر دئیه، منی واختیندا دوشوندورموشدو.

۱۳۹۶-جی ایل، آذربایجان ناسیونالیزمی‌نین بینؤوره‌لری اوستونده آراشدیرما آپاردیغیم زامان وارلیق درگیسی‌نین، دوکتور هیئت‌ین حیاتی بویو یایینلانان بوتون سایبلارینی گؤزدن کئچیرمه‌لی اولدوم. درگی‌نین ایلک سایبلاریندان باشلایبب سونلارا ساری گئتدیگیمده، اساس ایتیگیمین آختاریشی ایله یاناشی، باشقا غریبه دویغولار دا یاشایبردیم. ان تانینمیش شاعیرلرین و یازیچیلارین گنج یاشلاریندا، بلکه ده هله ایلکین یارادیجیلیقلاری سایبلان اثرلری وارلیق‌ین ایلک ایللرینده یایینلادیغی سایبلاریندا گؤزومه توخوندوقجا اونلارین دا وارلیق ایله بیرلیکده آددیملایاراق آیاق‌توتمالارینی، گوجلنمه‌لرینی و گلیشمه‌لرینی، درگینی هر واراقلادیغیمدا گؤروردوم. قیرخ-اللی یاشلاریندا آذربایجان ادبیات سماسی‌نین تانینمیش اولدوزلاری‌نین پارلاقلیغی‌نین بیر پایینی دا ایگیرمی یاشلاریندا‌کی اثرلری‌نین وارلیق‌دا یایینلانماسیندا گؤرمک چوخ یئرلی سایبلیردی. «وارلیق» اون‌ایللیکلر بویونجا باسیلیب یایینلاناراق گنجلرین اللرینده توتوب، آیاقلاندیریب، گوجلندیریب، قانادلاندیریب آذربایجانین علم و کولتور سماسیندا پارلاماقلارینی مومکون ائده‌رک مکتب اولماغی ان اوجلاردا یاشامیشدی. «وارلیق مکتبی»ندن سؤز گئدیرسه بو، درگی‌نین داواملیلیغیندان دا آسیلی ایدی.

وارلیق درگیسی‌نین نه‌دن مکتب سایبلدیغی شخصی آلقیلاریم اساسیندا بئله آچیقلانیردی؛ آنجاق باشقالاری وارلیق‌ی نئجه گؤروبلر، هانسی یئرده اوتوردوبلار و اونون مکتب اولدوغونو نئجه آلقیلاییرلار؟

بو سورغولاری جاوابلاماق، اؤزباشینا، بیر ساحه آراشدیرماسی طلب ائدیر و بئله بیر آراشدیرمانین اولوب اولمادیغیندان خبرسیزم. آذربایجان میلّی حرکتی‌نی تانیتدیراجاق آراشدیرما اوستونده ایشه باشلادیغیمدان اوچ-دؤرد ایل کئچمکده‌دیر. بو آراشدیرمانین باشلیقلاری‌نین ٪۷۵ حیصه‌سی کتابخانا آراشدیرماسی (Library Research)، ٪۲۵ حیصه‌سی ده ساحه‌ده آپاریلان مصاحبه‌لردن اله گلیبدیر و گله‌جکدیر. مصاحبه‌لر آذربایجان میلّی حرکتی‌نده فعال اولوب، ایش گؤروب، اثر بوراخانلارین ایگیرمیسی ایله باش توتمالیدیر. بوگونه کیمی اونلارین اون‌ئددیسی ایله مصاحبه آپاریلیب، مصاحبه‌نین ایچریگی ده چیخاریلمیش (استخراج)، دوزنلنمیشدیر. بو آراشدیرمایا عاید مصاحبه‌لرده اورتایا قویولان سورغولاردان بیری بودور:

-سیزجه آذربایجان میلّی حرکتی‌نی تمثیل ائدن باسیلمیش اثرلر هانسیلاری اولا بیلر؟ 37

مصاحبه‌یه چاغیریلانلار قونونون نه اولدوغونو اؤنجه‌دن بیلمه‌دیکلرینه گؤره وئردیکلری جاوابلار ان صمیمی و ان اینانديقلاری اولموشدور؛ البته اونلارین اؤنجه‌دن دوشونمک ماجاللاری اولسایدی دیله گتیردیکلری لیستین داها اطرافلی اولابیله‌جگینه شبهه یوخدور. الده ائدیلن جاوابلارا گلدیکده، آراشدیرمایا قاتیلانلارین ٪۷۱-ی، باشقا اثرلرله یاناشی، دوکتور هیئت‌ین «وارلیق» درگیسیندن آد آپارمیشلار. سؤزو گئدن سورغونون جاوابی اساسیندا اله گلن لیسته باخیلدیغیندا وارلیق، آچیق‌آرا بیرینجی سیرادا یئر آلیر. بلکه ائله بو باخیمدان دا دوکتور هیئت‌ین قوروجولاریندان اولوب اداره ائتدیگی وارلیق درگیسینی، باشقا وطنداشلارین آلقیلاری اساسیندا دا، مکتب آدی آلتیندا گؤرمگه سؤز یئری قالمایییر!

شهریار سهند داغینا اوز توتاراق «آد آلیب سندن او شاعیر کی سن اوندان آد آلیبسان» سؤیله‌دیگینده کیمین آدینی کیمه و نه ساياق بورجلو اولدوغو بللی‌دیر؛ آنجاق دوکتور جواد هیئت آدینی و آدلیم اولدوغونو وارلیق‌دان آلمیش یوخسا وارلیق دوکتور هیئت‌دن؟

دوکتور هیئت ایله ایکی کره یاخیندان گؤروشمک شانسیم اولوبدور. بونلارین بیرینجیسینده بیر-ایکی نفر وارلیق‌ین یازارلار هیأتیندن اولان قلمداشلارینا اوزونو توتموشکن «حیات یولداشیم "داها قوجالیبسان، درگی ایشلریندن قیراقدا دورماق زامانین گلیب چاتیب" دئییر،

آنجاق من "بو گونکو یئریمی بو درگی‌یه بورجلویام، نئجه قیراغا چکیله‌بیلرم؟" دئییرم» دئدی. ائشیتدیگیم جمله‌لر عیناً بئله اولماسالار دا عینی آنلامی داشییییردیلار و اونون آلچاق‌کؤنوللو اولدوغونو دا گؤستریردی.

اؤنجه‌کی پاراقرافلاردا سؤزو گئدن آراشدیرمانین، جاوابینی آختاراماقدا اولدوغو سورغولاردان بیری ده بودور:

-سیزجه آذربایجان میلّی حرکتی‌نین سمبولو ساییلان و اونو تمثیل ائدن هانسی حقیقی شخصلردن آد آپارماق اولار؟

مصاحبه‌یه قاتیلانلارین ٪۳۵-ی، باشقا شخصلرله یاناشی، دوکتور جواد هیئت‌دن ده آد آپاریبلار. بو سورغودان الده ائدیلن جاوابلارا باخدیقدا، دوکتور هیئت‌ین ایلک اوچده یئر آلدیغی بللی اولور. بو عدد اؤنجه‌کی عدد ایله توتوشدورولدوغوندا و اونون دیلیندن ائشیتدیگیم سؤز ایله یان-یانا قویولدوغوندا دوکتور هیئت‌ین، آلچاق‌کؤنوللو اولماقلا یاناشی؛ نه قدر دوغرو-دوزگون گؤروشو و گرچکچی انسان اولدوغو دا اورتایا چیخیر.

گؤروندوگونه گؤره دوکتور هیئت‌ین سمبولیک یئری، اولدوقجا گوجلودور و بوراخدیغی ایزلر (مقاله‌لری، کیتابلاری و امتیازینا صاحیب اولدوغو درگیسی) ده آذربایجان میلّی حرکتی‌نده هله-هله اولوملو تأثیرلرینی بوراخاجاقدیر.